

Х. П. Кореновська
студ. III курсу, спеціальність «Право»,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики Б. М. Орловський

НАУКОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРУ МАРГІНАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ

На даний момент питання щодо формування маргінальної особистості та її впливу на процеси криміналізації суспільства є актуальним, оскільки маргіналізм все частіше проявляється в поведінці людей, впливає на суспільні процеси, а також стає каталізатором для вчинення правопорушень.

У кримінології дана проблема є також актуальною, тому чимало вчених займаються її розглядом та вирішенням. Серед них: В. М. Волосевич, А. Ю. Голодняк, В. М. Дрьомін, М. В. Краснов, В. В. Лунєєв, Е. Ф. Побегайло, Є. В. Садков, Р. Ф. Степаненко, О. М. Черниш, М. О. Черниш, Ю. О. Стрелковська та ін.

Поняття маргінальної особистості було сформульовано ще в 1928 році американським соціологом Парком, який вважав, що це стан індивіда, який перебуває на межі двох різних, конфліктуючих між собою способів життя, рас, культур тощо. Маргінальній особистості характерні такі риси, як агресивність, вразливість, занепокоєння, егоцентричність, честолюбство тощо.

У даний час є чимало значень слова маргінал, багато точок зору стосовно особливостей такого явища, як маргінальність, тому варто навести найбільш розповсюджене та загальноприйняте поняття.

Маргінали (від лат. *Margo* — край) — це певна група людей, що знаходиться за межею бідності і на краю соціально-економічних процесів.

Окрім цього, маргінал це той, хто втратив колишні соціальні зв'язки і не пристосувався до нових умов життя (зазвичай, мається

на увазі представників національних меншин, мігрантів, вихідців із села); той, хто не визнає загальноприйнятих норм і правил поведінки; представник специфічних субкультур, політичних течій, релігій тощо [1].

На даний момент існує декілька підходів щодо визначення характеру маргінальності та маргінальної особистості. Перший підхід — культурологічний або американська модель розглядає маргінала, як особу з дещо роздвоєним поглядом на життя. Це відбувається внаслідок потрапляння в нове середовище, яке не зовсім її прийняло. Наслідком цього є формування маргінальної особистості, що супроводжується тягненням людини до двох абсолютно протилежних явищ, культур, через що й з'являється внутрішнє хвилювання, неспокій, неврівноваженість і т. д. [2, с. 173].

Інший підхід, західноєвропейський, охоплює дві моделі — французьку та англо-німецьку. Французька модель маргінальності визначає маргінала як людину, яка втратила все (роботу, дім і т. д.) та стала вигнанцем в суспільстві, через що вона є налаштована проти нього [3]. Представники французької моделі вважають, що маргінал — це той, хто сам заперечує суспільство, йде проти його норм та принципів, чим викликає конфлікт та негативну реакцію суспільства у свій бік. Відповідно до цієї моделі до маргіналів відносяться ті, хто активно йде проти суспільства та існуючого ладу, наприклад революціонери, а також ті, хто не проявляє жодних ініціатив, а просто не дотримується сформованих у суспільстві норм та цінностей [2, с. 175]. Прибічники англо-німецької моделі вважають, що формування маргінальної особистості виникає внаслідок трансформації суспільства. До маргінальних груп відносяться: повії, алкоголіки, наркомани, бомжі, молодіжні субкультури, жебраки, злочинці, колишні в'язні, цигани, гомосексуалісти. Також маргінальність розглядається з позиції невдалої адаптації її суб'єктів до соціального середовища, унаслідок незалежних від самої людини обставин, особливо в контексті расової, етнічної міграції [2, с. 174-175].

Формування маргінальної особистості безпосередньо пов'язано з криміналізацією суспільства. Це зумовлено тим, що крайньою формою прояву маргінальності є недотримання норм права, агресивне ставлення до них, категоричне несприйняття і як наслі-

док порушення приписів законодавства. Зазвичай людина перетворюється на маргінала через те, що почувається некомфортно в середовищі перебування, знаходиться ніби «не на своєму місці». Цей стан стає підґрунтям прояву таких негативних явищ, як дезадаптація, нестабільність, деградація тощо.

Маргінальна особистість може формуватися і в силу об'єктивних, не залежних від конкретної людини причин, але при цьому, для ведення цією людиною маргінального способу життя необхідна наявність іншого, не менш значимого ніж відчуження критерію — делінквентної поведінки (різновид девіантної поведінки з антисоціальною спрямованістю [4, с. 265].

Однак криміногенність маргінальності завжди залежить саме від особливостей особистості, а в кінцевому підсумку — від умов її формування, виховання, зовнішніх впливів впродовж всього її життя і безпосередньо впливає на криміногенну ситуацію в суспільстві [5, с. 3]. Окрім цього, цей процес має й зворотню дію, тобто існує чимало випадків, коли маргінали залучалися до злочинного світу за певну плату. Це виявляється дуже вигідним для злочинців, оскільки маргінали є дешевим «інструментом», який допомагає вчинити те чи інше протиправне діяння [6, с. 13].

Аналізуючи осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності, можна сказати, що найчастіше саме маргінальні особистості стають суб'єктами злочинів. Також можна стверджувати, що маргіналізм завжди може стати криміногенним в силу посилення впливу негативних явищ на осіб, що ведуть маргінальний спосіб життя. Оскільки не кожен алкоголік чи наркоман є злочинцем, і далеко не кожна особа, що відбула покарання повторно вчиняє злочин.

Кримінологічний аналіз показує, що в загальному масиві злочинів, скоєних даною категорією осіб, переважають в основному злочини проти власності, а також крадіжки, що цілком зрозуміло: не маючи місця проживання, люди, як правило, позбавлені постійних джерел доходу, роботи. Життя «на вулиці» наводить в кінцевому рахунку до незворотних наслідків [4, с. 268].

Підбиваючи підсумки, варто сказати, що на даний момент існує два підходи для характеристики маргіналів. Один з них (культу-

турологічний, американський) розглядає маргінала як того, хто знаходиться «на межі», «на зламі», «на рубежі» різних соціокультурних стандартів. Причиною цього є міграція (расова, етнічна, зовнішня), у процесі якої людина зіштовхується з протилежними їй культурами, цінностями суспільства тощо. Інший підхід – західноєвропейський, формулює концепцію маргінальності, яка розглядає маргінала як людину, що в силу певних об'єктивних, а нерідко суб'єктивних причин, опинилася «на узбіччі», «на краю», навіть «поза межами» певного соціального стандарту та чинить опір суспільному ладу. Основною причиною потрапляння в такий стан західноєвропейські вчені вбачають не расову чи етнічну міграцію, а міграцію саме трудову. Обидва підходи мають спільну рису: перебування особи на краю соціальних процесів або поза ними, що нерідко стає причиною вчинення злочинів. Тобто формування маргінальної особистості виступає фактором криміналізації суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Маргінал. Вікіпедія: вільна енциклопедія (офіційний веб-сайт). URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB> (дата звернення : 10.03.2020).
2. Литвинчук О. Маргінальність: актуалізація проблеми. *Українська полоністика*. 2014. Вип. 11. С. 172-179.
3. Барабаш О. О. Маргінальна поведінка: загально-теоретична характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2016. № 845. С. 327-331.
4. Йосипів А. О. Взаємозв'язок маргінальних груп та злочинності. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 31. С. 262-273.
5. Клочков В. В. Маргінальність і проблеми раннього попередження антисуспільної поведінки. Москва : 1976. 135 с.
6. Садков Е. В. Предупреждение преступности в маргинальной бреді молодежи: автореф. дис. канд. юрид. наук. Москва : Юрид.институт МВД, 1994. 23 с.